

SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ DÜZENİNİN MUCİDİ ALFRED MÜLLER-ARMACK'IN ALMAN SOSYAL DEVLETİNİN OLUŞUMUNDAKİ BİLİMSEL KATKILARI (*)

(**) **Ali SEYYAR**

ÖZ

Almanya'daki sosyal piyasa ekonomisi, "Freiburg Okulu" olarak adlandırılan ordoliberalizmin üyeleri tarafından kararlı bir şekilde başlatılmış ve teorik olarak şekillendirilmiş olsa da, manevi akıl hocası ve öncüsü tartışmasız iktisatçı ve sosyolog Alfred Müller-Armack'dır. Ne var ki ekonomi düzenine dair politika konseptinin başarısı, sosyal devletin ve bunun yasal teorik temellerine yönelik ilginin arka plana itilmesine neden oldu. Bu bağlamda ordo-liberal ilkelerin uygulanmasında devletin müdahalesinin sosyal kapsamı ve yoğunluğu sorunu özellikle önem arz etmektedir. Müller-Armack'ın bizzat talep ettiği ekonomi düzeninin ve sosyal devletin karşılıklı bağımlılığı, şimdiye kadar sadece tekil yönleriyle tartışıldı. Bu çalışma, bu yaklaşımları genişletmeyi ve disiplinler arası bir analizle sosyal piyasa ekonomisi, sosyal devlet, hukuk ve anayasanın Müller-Ar-

mack'ın epistemolojik ve ekonomik temelinde bütüncül konseptinin ayrılmaz bileşenleri olarak önemini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bu makalede Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi konseptinden ne anladığı ve Alman sosyal devletin oluşumundaki katkıları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ordoliberalizm, Sosyal Piyasa Ekonomisi, Sosyal Devlet, Sosyalizm, Sosyal İrenik, Para Reformu, Kartel Yasağı.

THE SCIENTIFIC CONTRIBUTION OF ALFRED MÜLLER-ARMACK, THE INVENTOR OF THE SOCIAL MARKET ECONOMIC ORDER, TO THE ESTABLISHMENT OF THE GERMAN SOCIAL STATE

ABSTRACT

Although the social market economy in Germany was decisively initiated and theoretically sha-

(*) *Makalenin Geliş Tarihi* / 30.06.2021 - *Makalenin Kabul Tarihi* / 11.10.2021 - *Makalenin Türü* / Kuramsal

(**) *Prof. Dr.* / Emekli Öğretim Üyesi, Sosyal Politika Uzmanı, aa.seyyar@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8103-0954.

ped by the ordoliberalism members of so-called "Freiburg School", its spiritual mentor and pioneer is undisputed the economist and sociologist Alfred Müller-Armack. But the success of his economic policy concept made interest in its social state and legal theoretical foundations fade into the background. In this context, the question of the social extent and intensity of state participation in the implementation of ordo-liberal principles is of particular importance. The interdependence of the order of the economy and the social state, called for by Müller-Armack himself, has so far only been discussed in singular aspects. The present work aims to expand these approaches and to demonstrate in an interdisciplinary analysis the importance of the social market economy, social state, law and constitution as integral components of Müller-Armack's epistemologically and economically well-founded overall concept. In this direction, this article examines what Müller-Armack understands from the concept of social market economy and his contributions to the formation of the German social state.

Keywords: Ordoliberalism, Social Market Economy, Social State, Socialism, Social Irenik, Monetary Reform, Cartel Ban.

GİRİŞ

Sosyal piyasa ekonomisi modelinin teorik çerçevesi, her ne kadar "Freiburg Okulu" olarak adlandırılan neo- veya ordoliberalizmin üyeleri tarafından çizilmiş ise de kavramsal olarak ilk defa Alman din sosyoloğu, kültür antropoloğu ve iktisat bilimcisi Alfred Müller-Armack (1901-1978) tarafından kullanılmış ve bir sosyo-ekonomik düzen olarak geliştirilmiştir. Müller-Armack, herkesten önce kolektivist karaktere sahip totaliter sosyalist ve merkezi faşist rejimlerin cebri idare ekonomisinin özgürlükleri, sosyal adaleti ve âdil rekabeti tahrip edici yönlerini görmüş ve buradan önemli dersler çıkartmıştır.

Müller-Armack, Laissez-faire-Liberalizminden uzaklaşmış olan tıpkı diğer ordo-liberal bilim insanları gibi, sosyal piyasa ekonomisi modelini, serbest pazar ilkelerine bağlı fakat sosyal adaleti de dikkate alan düzen politikasının bir parçası olarak görmüştür. Bu anlamda sosyal piyasa ekonomisi, iktisadi politikaların önemli ve hatta tamamlayıcı bir unsurdur. Diğer ordo-liberal düşünürlerden farklı olarak Müller-Armack'a göre iktisadi düzen, sosyal düzenin yalnızca bir parçasıdır. Sosyal düzenin görevi, insanların temel sosyal haklarından koparılmasını önlemek amacıyla sosyal güvenlik kurumları oluşturmak ve böylece

özgürlükleri sınırlayan sosyalist sisteme karşı korumaktır.

Freiburg Okulunun mensupları, esas olarak piyasada ekonomik güç elde edebilecek aktörlere yönelik kısıtlama ve denetim ile ilgili görüşler beyan ederken, Müller-Armack, bunun yanında toplumsal barış ve ahlak kuralları üzerinden ekonomide sosyal adalet, uyum ve denge gibi sosyo-ekonomik çalışmalarda bulunmuştur. Böylece ordoliberalizmin enstrümanları, sosyal ve ahlâki müdahale yöntemleriyle geniş bir alana yönelmiş ve toplumsal etkisini artırmıştır. Bu doğrultuda sosyal piyasa ekonomisi, Hristiyan-hümanist etiği de gerçekleştirmenin bir aracı olarak hizmet etmektedir.

Bu doğrultuda bu makalede disiplinler arası bir analizle Müller-Armack'ın iktisadi, sosyolojik ve epistemolojik görüşleri ekseninde sosyal piyasa ekonomisi modelinin özellikleri ve II. Cihan Harbi'nden sonra kurulan Alman sosyal devleti üzerindeki etkileri ele alınacak ve değerlendirilecektir. Daha somut bir ifadeyle makalenin birinci bölümünde Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi modelinin oluşturulmasına dönük bilimsel katkıları çerçevesinde sosyal ihtiyaçlar/talepler/gerçekler, sosyalizm, "Irene" ve "açık bir sistem" ile ilişki sel bağları analiz edilecektir. İkinci bölümde ise sosyal piyasa ekonomisi modelinin Al-

man sosyal devletinin oluşumundaki rolü çerçevesinde tarihsel bağlamında para reformu ve anti-kartel yasaları tahlil edilecektir. Ayrıca sosyal piyasa ekonomisinin ilkelerinin Alman anayasasındaki yeri ve rolü incelendikten sonra Avrupa Birliği mevzuatına nasıl girdiği de irdelenecektir.

1. MÜLLER-ARMACK'IN SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ KONSEPTİNİN OLUŞUMUNA KATKILARI

Helmut Paul Becker (1965: 43-44), Alman sosyal piyasa ekonomisi konseptinin oluşumunda ve gelişiminde katkıda bulunan bilim insanlarını üç grupta değerlendirmektedir. Buna göre Müller-Armack, sosyolojik neoliberalizme yakın görüşler ortaya koyan bir bilim insanıdır (Tablo 1). Müller-Armack'ın neo- ve özellikle ordo-liberal fikirleri benimsemesi, ancak 1940'ların ortalarından sonra mümkün olmuştur. Bu bağlamda Müller-Armack (1956: 390), Walter Eucken, Franz Böhm, Friedrich August von Hayek, Wilhelm Röpke ve Alexander Rüstow gibi öncü ordo-liberal düşünürlerden etkilenmiştir diyebiliriz.

Tablo 1. Dünya Görüşlerine Göre (Sosyal) Piyasa Ekonomisine Katkıda Bulunan Bilim İnsanları

Freiburg Ekolü (Ordoliberalizm)	Sosyolojik Neoliberalizm (Sosyal Ordoliberalizm)	Radikal Grup
Walter Eucken, Franz Böhm, Constantin von Dietze, Hans Gestrich, Karl Friedrich Maier, Fritz W Meyer, Leonhard Miksch, K. Paul Hensel.	Alfred Müller-Armack, Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow.	F.A. von Hayek, Carlo Mötteli, Ludwig von Mises.

Kaynak: Becker (1965: 44).

Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi konseptinde neoliberalizmin çok ötesinde toplum-devlet arasındaki sosyal hukuk ilişkisi ve bu bağlamda kamuya yüklenen sosyal sorumluluk görevi vazgeçilmez bir unsurdur. Yıllardan beri başarı ile uygulanmakta olan sosyal piyasa ekonomisini, neoliberalizmin sosyal açılımlarından kategorik olarak tamamen farklı gibi göstermek, konsept tasnifi açısından bugün gittikçe zorlaşmaktadır (Gutmann, 1982: 85-86).

Bu durum, ordo-liberal piyasa ekonomisi anlayışından sosyal piyasa ekonomisine geçiş süreci ile de yakından ilgilidir. Burada Müller-Armack'ın tarihsel olaylara bakışı da önem arz etmektedir. Çalışmalarında dünya görüşlerinin, ideolojilerin ve dinlerin iktisadi gelişmeler üzerindeki tarihsel etkilerini araştırmış olan

Müller-Armack'a göre (1981b) tarih, sadece başlangıç veya ortaya çıkış koşulları ile fiziksel verilerle belirlenmemiştir. Örneğin Marksizm'in anlayışı doğrultusunda tarihsel determinizm veya biyolojik temelli ırkçı teoriler, her zaman mutlak olarak geçerli değildir. Çünkü tarihi olaylar, büyük ölçüde insan kararlarına bağlı olarak meydana geldiğinden aktörler de yaptıklarından sorumlu olmalıdır. Bu anlamda piyasa ekonomisi modeli ve onun sağladığı iktisadi performansının da siyasal istikrarın temini için tek başına yeterli değildir. Sosyal tarih, piyasa ekonomisinin varlığının ve sürdürülebilirliğinin, hem rekabet düzeni ile ilgili somut ilkelerine, hem de toplumsal/demokratik onayına bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu gerekçelerle Müller-Armack (1966: 243-244) tarafından ge-

liştirilen sosyal piyasa ekonomisi modeli, adalet ve sosyal güvence gibi koruyucu ilave özellikler taşıyan sosyal düzene yönelik bir açılmıdır. Müller-Armack (1981c: 167), piyasa ekonomisinden farklı olarak piyasaya uygun ekonomik müdahalelerle ve piyasa sistemi tarafından desteklenen daha güçlü bir sosyal yardım sistemi ile yeni bir ekonomi düzeni olarak tanımladığı sosyal piyasa ekonomisinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Piyasa mekanizmalarının sonuçlarının ahlaki ve sosyal yönleriyle kabul edilebilir makul unsurlar olarak göstermenin liberal bir yanılı olduğunu savunan Müller-Armack, piyasa ekonomisinin tek başına "etik bir düzen" olmadığını ispatlayabilmiştir. Müller-Armack'a (1976a: 253) göre aslında teknik yönden etkili olan piyasa ekonomisi, değerleri kabul eden ama kendi başına bu değerleri koruyamayan bir düzendir. Müller-Armack, bu doğrultuda daha da ileri giderek, şöyle bir iddiada bulunmuştur: "Piyasa mekanizması, değerlerin temellerini zenginleştirmekten ve hatta onların yerine yenilerini koyabilmekten çok, onları yok etme eğilimindedir." (Müller-Armack, 1976b: 298).

Bu düşünce şablonu içinde Müller-Armack'ın sosyal koruma bağlamındaki düşüncelerini değerlendirmek mümkündür. Piyasa

ekonomisi, zorunlu dönüşümlerinden ve kaçınılmaz değişikliklerinden dolayı sosyal yönleriyle büyük sıkıntılara sebebiyet verdiği için (Müller-Armack, 1976c:198), bireyler, kendilerini "yalnız ve çaresiz bir rolde" hissedecektir. Bunun için yapılacak en önemli iş, bireylerin "serbest ekonomi mekanizmasının sebep olduğu haklı veya haksız korkularını ortadan kaldırmak olacaktır" (Müller-Armack, 1976d: 278).

Bu bireysel korkuları giderecek şey, yine piyasa ekonomisinin gücü ve verimliliğidir. Çünkü bu verimliliğin esasları, "çok yönlü ve eksiksiz bir sosyal koruma sistemi" oluşturmaya elverişli niteliktedir. Öyle ki piyasa ekonomisi temelli gelir süreci, sosyal politikaya kamusal yeniden gelir dağılımı için sağlam bir temel sunmaktadır. Böylece piyasada oluşan gelir dağılımdaki adaletsizlikler, refah hizmetleri, kamusal destekler, kira yardımları gibi sosyal sübvansiyonlarla giderilebilmektedir. Burada akla gelebilen bir soru da piyasa ekonomisinin bu gibi sosyo-politik tedbirlere karşı ne kadar dayanıklı olduğudur. Bu bağlamda Müller-Armack, bu soruya daha 1960'lı yıllarda olumlu tespitleriyle şöyle bir yanıt vermiştir: "Deneyimler göstermiştir ki, piyasa ekonomisi, piyasa ile uyumlu olmayan önlemlerin büyük bir bölümünü özüne zarar vermeden

koruyabilmektedir. Bu nedenle, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, piyasa ekonomisinin karakterini bozmadan geliri yeniden yönlendirmek suretiyle önemli sosyal müdahalelerde bulunmak mümkün olmuştur" (Müller-Armack, 1976a: 258).

Müller-Armack, piyasa ekonomisinin sosyalleştirilmesi gerekçesini şu şekilde tasvir etmiştir: "İlk kez sosyal piyasa ekonomisi ile birlikte kitle demokrasilerinin gelişmesine paralel olarak özgürlük dünyasından bir terim yankı bulmuştur" (Müller-Armack, 1956: 392). Müller-Armack, buradan hareketle kitle toplumlarını örgütlemenin vazgeçilmez bir organizasyon aracı olarak rekabet ilkesinin işlevselliğinin ancak rekabetin bariz bir çerçeve düzeni tarafından korunduğunda mümkün olduğuna dair ordo-liberal fikirlerin sosyal piyasa ekonomisini oluşturan unsurlarla gerçekleştirebileceğini düşünmüştür (Müller-Armack, 1956: 390).

Müller-Armack'ın gerek tüketici egemenliğine yönelik rekabetçi teşviklerin, gerekse rekabetten kaynaklanan zorunlu üretim artışının piyasa ekonomisinin sosyal performansı olarak sınıflandırmak gerektiğine dair beyanları, kendisinin ne derece ordo-liberal görüşlerden etkilenmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak sosyal politikanın birçok hedefinin buna uy-

gun bir ekonomi anayasası ile daha kolay sağlanabileceğinin de altını çizmiştir (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 145).

Müller-Armack'ın sosyo-politik görüşlerindeki iki önemli açılım dikkatleri çekmektedir:

1. Bir devlet politikası olarak gelirin (yeniden) dağılımında devlet, önemli bir sosyo-politik fonksiyon üstlenmelidir: "Sosyal piyasa ekonomisi düşüncesi, sadece rekabet enstrümanını sosyal yönden işlevsel hale getirmekle sınırlı değildir. Piyasa odaklı gelir süreci sosyal politikaya kamusal gelir dağılımı için sağlam ve etkin bir temel sunmaktadır" (Müller-Armack, 1956: 391). Burada sosyal politikayı sosyal sigortadan ziyade daha çok (yeniden) dağılım aracı olarak anlamak gerekmektedir.

2. Kamusal sosyal politika, fiyat mekanizmalarını sağlıklı bir şekilde işlerlik kazanmasını sağlayacak bir biçimde piyasa odaklı tedbirlere müracaat etmelidir. Bu bağlamda şöyle bir açıklamada bulunmaktadır Müller-Armack: "Bazı kredi alıcılarına ucuz sermaye sağlamayı amaçlayan bir faiz oranı sabitlemesi, piyasa ile tutarsızdır, genel sermaye piyasasının faizini serbest bırakan bir faiz sübvansiyonu ise piyasaya uygundur. Kiracıların performansını dikkate almadan tüm konut piyasasını kapsayan kira dondurma işlemi, piyasaya uygun değildir, ancak ihtiyaç sahibi

kesimler için bir kira sübvansiyonu sistemi uygulamak, piyasa ile uyumludur" (Müller-Armack, 1956: 391).

1.1. Piyasa Ekonomisinin Sosyal Şartlara Göre Şekillenmesi

Müller-Armack, piyasa ekonomisine "sosyal" kelimesini henüz eklemeyen önce de iktisadi yaşama yapılabilecek her türlü kamusal sosyo-ekonomik baskılara ve dayatmalara karşı çıkmıştır. Piyasa ekonomisi, her halükârda sosyalist devletçilik uygulamalarına göre daha az verimli bile olsa yine de özgürlüklerin ve insan haklarının yaşatılması için, uygulanması gereken bir modeldir (Müller-Armack, 1947: 65).

"Ekonominin Yönetimi ve Piyasa Ekonomisi" kitabında Müller-Armack (1947), ilk kez kullandığı sosyal piyasa ekonomisi kavramını, tarihsel değişim ve dönüşümün etkisi altında olan bir iktisat türü ekseninde sistemli bir şekilde geliştirmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, tarihsel olarak ortaya çıkan piyasa ekonomisinin mutlak anlamda "sosyal" olduğu iddia edilemez. Ne var ki belirli bir düzene sahip olan piyasa ekonomisi, kısmen de olsa "sosyal" amacına yakın olabilmektedir. Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi kavramında yer alan "sosyal" kelimesi, orijinal anla-

mında bir sıfat olarak toplum adına harekete geçen bir özne olarak devleti temsil etmektedir. Bu doğrultuda sosyal devlet, âdil rekabeti zayıflatan kartel oluşumlarına karşı piyasa odaklı ekonomik çevresel düzenlemeler geliştirmelidir.

II. Cihan Harbi'nden sonrası için Federal Almanya'nın insan onuruna yaraşır bir sosyal devlete kavuşturulması gerektiğini savunmuş olan Müller-Armack (1948), "Ekonomik Düzen: Sosyal Olarak Bakmak" çalışmasında sosyalist düşüncelerin yetersizliğinden yola çıkarak, ancak sosyal politikaların piyasa ekonomisi modelinde etkin olabileceğini savunmuştur (Müller-Armack, 1976: 171-199).

Buna göre kamu eliyle yürütülen ekonomi bürokrasisi anti-sosyaldir. Hâlbuki hiçbir dayatma olmaksızın belirli bir düzen içinde bireylerin hür iradeleriyle ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri tamamen sosyaldir (Müller-Armack, 1976e: 34-36). Müller-Armack, sosyal politika konseptine uygun olarak gelir dağılımını da öngören çok yönlü ve eksiksiz bir sosyal koruma sisteminin önemi- ne vurgu yapmıştır (Müller-Armack, 1976e: 245). Ancak, sosyal korumaya yönelik harcamaların meydana getireceği kamusal giderlerin ekonominin taşıyabileceği mali güce göre belirlenmesi gerektiğini de şu sözleriyle ifade etmiştir: "Uzun vadede bir ülke-

nin sosyal statüsü, aşırı bir şekilde artan sosyal harcamalara değil, sağlıklı bir ekonominin yeteneğine bağlıdır" (Müller-Armack, 1967: 13).

Aslında "sosyal piyasa ekonomisi, başında 'serbest' sıfatı olsun veya olmasın piyasa ekonomisinden farklı ve yeni bir ekonomik düzen değildir. 'Sosyal' sıfatı taşıması ile belki de vurgulanmak istenen, piyasa ekonomisindeki devletin 'sosyallik' ilkelerine sahip çıkması ve geliştirmesidir"¹. Nitekim sosyal piyasa ekonomisinin siyaseten de kabul görmesi ile birlikte hem sosyal devlet, hem de kamusal sosyal politikaların açılımı hız kazanmıştır.

1.2. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Sosyalist Ekonomiden Farkı

Bazı kesimler, sosyal piyasa ekonomisinin her türlü yoruma izin veren ve içerdiği herhangi bir özelliğini kaybetmesi halinde hayatta kalması mümkün olmayan slogan yüklü bir "geçici değişken" (Dummy-Variable) olduğunu iddia etmektedir. Örneğin Rotschild (1989: 636), Müller-Armack'ın sözünü çarpıtarak, kendisinin sosyal piyasa ekonomisinin güvenlik ve özgürlük bağlamında yepyeni bir sentez olarak gelişmiş sosyalizme daha çok özgürlük kazandırmış

olduğunu ileri sürmüştür. Hâlbuki Müller-Armack, böyle bir açıklama yapmak yerine şöyle bir ifade kullanmıştır: "Güvenlik ve özgürlük bağlamında yepyeni bir senteze ihtiyacımız var, ta ki Oliver Lyttelton'un² sözünde de ifade edildiği üzere 'daha çok sosyalizm' ile daha çok özgürlük birleşebilsin. Ancak bu da sosyal piyasa ekonomisi zemininde mümkün olabilecektir" (Müller-Armack, 1981a: 58).

Müller-Armack, yanlış anlaşılmalara sebep olan 'daha çok sosyalizm' sözünden bir koordinasyon ilkesi olan piyasa yerine merkezi planlamayı kastetmediğini, tam aksine insanlar için, demokratik zeminde sosyal dayanışmayı savunduğunu söylemiştir (Müller-Armack, 1950: 559-560).

Buradan da anlaşılacağı üzere Müller-Armack, sosyalizmi piyasa ekonomisini yok eden bir dünya görüşü olarak görmektedir. Başka bir açıklamasında Müller-Armack yine sosyalizmin ana unsurlarından olan üretim araçlarının kamulaştırılması fikrinin sosyal piyasa ekonomisi ile bağdaşmadığını açıkça dile getirmiştir (Müller-Armack, 1976e: 150).

Dolayısıyla piyasa ekonomisi unsurları bağlamında sosyal piyasa ekonomisinin sosyalizm ile hiçbir bağlantısı olmadığı açıktır. Piyasa ekonomisinin unsurları (re-

¹ <http://www.canaktan.org/felsefe-sosyo/ordo-liberalizm/sosyal-piyasa.htm>, (Erişim Tarihi: 20.06.2021)

² Oliver Lyttelton (1893-1972), II. Cihan Harbi sırasında hükümete getirilen ve bakanlık görevinde bulunmuş olan bir İngiliz iş insanıydı. <https://spartacus-educational.com/2WWLyttelton.htm>, (Erişim Tarihi: 22.06.2021).

kabet, özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü vs.) olmadığı veya bu unsurların yerine kamu eliyle iktisadi denetim ve yönlendirme devreye girdiğinde sosyal piyasa ekonomisinden bahsetmek imkânsız olacaktır.

Klâsik liberalizm (kapitalizm) ve sosyalizm (komünizm) dışında bir üçüncü yol olarak kabul görmesi gereken sosyal piyasa ekonomisinin (Schlecht, 1991: 215) diğer ekonomi sistemlerinden en büyük farkı, hem toplum, hem de piyasa odaklı bir düzene sahip olmasıdır. Bu doğrultuda Müller-Armack'ın şu tanımı, tam da buna işaret etmektedir: "Sosyal piyasa ekonomisi, düzene dair siyasal bir fikir olarak tanımlanabilir. Gayesi, rekabet ekonomisi temelinde serbest girişimciliği tam da piyasa odaklı iktisadi performansla koruma altına alınan sosyal ilerlemeyi birleştirmektir" (Müller-Armack, 1966: 245).

Müller-Armack, baştan itibaren ekonomiye müdahale anlamında sosyalist devletçilik anlayışının hem iktisadi, hem de sosyo-politik yönden hezimete uğradığının altını çizmiştir. Buna göre akıllı ve etkili bir sosyal politika için piyasa ekonomisi çok daha elverişli bir mekanizmadır. Ne var ki piyasa ekonomisi kavramı, tek başına yeterli olmadığı için, ilave bir sıfat yani "sosyal" ile zenginleştirilmesi gerekmektedir.

1.3. Sosyal Piyasa Ekonomisinin "İrene" (Barış) Temelli "Açık Bir Sistem" Olması

Alman halkı, II. Cihan Harbinden sonra yeni bir iktisadi düzene ihtiyaç duymuştur. Ancak bu yeni düzenin sosyal piyasa ekonomisinin temelleri üzerinde yeşerebilmesi için, siyasal yaşamda egemen olan ideolojik farklılıkların da ortadan kalkması gerekmektedir. Siyasal ve toplumsal barışın sağlanabilmesi yönünde çareler arayan Müller-Armack (1976b:314), formülü sosyal piyasa ekonomisinin rolünün uyum gücünü gösteren "İreni" kavramında buldu. Barış anlamına gelen "İreni", tanrılar tanrısı Zeus ile onun eşi Themis'den olma kızı "Eirene"nin ismidir. Sosyal bilimlerde bugün Barış Tanrıçası "İrene" isminden "Barış Doktrini" anlaşılmaktadır. Özel bağlamında ise Müller-Armack "Sosyal Irene" (İrenik Formülü) kavramını, sosyal temelli dünya görüşlerinin yanında sosyal piyasa ekonomisinin toplumsal karakterini yansıtmak için kullanmaktadır (Müller-Armack, 1976e: 300-301).

Küresel çapta sosyal bir dünya görüşü tesis etmek açısından en temel sorun, birbirine zıt farklı ideolojik yaklaşımların olduğu bir dünyada sosyal düzenin şekillendirilmesinin toplumsal bir görev olarak ne kadar dikkate alınacağıdır. Örnek teşkil edecek bir çözüm olacağını düşünerek Müller-Ar-

mack, II. Cihan Harbi sonrası Batı Avrupa toplumlarının manevi durumunu göz önünde bulundurarak, Katoliklik (Katolik sosyal doktrini), Protestanlık (Protestan sosyal etiği), sosyalizm ve liberalizm gibi Batı medeniyetine ait dini ve profan değerlerinin her birinin, ne toplum hayatından bütünüyle uzaklaşacağını, ne de tek başına hâkim olabileceğini görmüştür. Bu gerçekten hareketle Avrupa medeniyetinin köklerinde var olan Yunan mitolojisine ait "İrenik" idealinin sosyalleştirilmesi fikri, birbirine zıt farklı dünya görüşlerinin yan yana da olsa kaçınılmaz birlikteliğini oluşturma şansını vermektedir. Buradaki amaç, mevcut zıtlıkları kaynaştırmaktan çok bölünmüşlük gerçeğini kabul ederek, bunların birbirleriyle uzlaşıcı ve "İrenik" (Sosyal Barış) içinde var olmalarını sağlamaktır (Müller-Armack, 1950: 563).

Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisi modelini de "Sosyal-İrenik" yaklaşımına kabul ettirmek ve geliştirmek istemiştir. Bu anlamda sosyal piyasa ekonomisi konsepti, hem mevcut dünya görüşlerinin ötesinde müstakil ve kapsamlı bir sosyal düşünce, hem de toplumu hümanist değerlerle buluşturan açık bir fikir sürecidir. Bu fikir sürecinde Müller-Armack, özellikle kriz veya çatışma olasılıklarında toplumu barış içinde tutmanın yöntemlerini sosyal

yapıyı dengede tutacak "İrenik" (barışçı) arabulucularda ve uzlaşmalarda görmüştür (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 151-152).

Sosyal piyasa ekonomisinin bir toplum konsepti mahiyetinde gerçekçi çözümler üretebileceğinin bir örnek açılımını, ekonomik kuramların toplumsal talepler için de uygulanabilir özelliğinde görmek mümkündür. Bunun enstrümanı ise somut olarak düzen politikasıdır. Düzen politikasının yardımıyla belirli ilkelere riayet eden piyasa özgürlüğü, sosyal işbirliklerden herkesin kazançlı çıkmasını sağlayabilecektir. Bir başka ifadeyle düzen politikasının olduğu bir sistemde özgürlük ve adalet gibi iki değer, birbirine zarar vermeyecektir. Böylece toplumsal zeminde "Win-Win" (Kazan-Kazan) ilkesi, piyasalarda da geçerli olacaktır.

"İrenik" anlayışının endüstriyel demokrasiye de katkı sağlanması yönünde girişimlerde bulunmuş olan Müller-Armack, iş hukukunun temel kurulları ile işçilerin işletmelerin karar organlarında temsilci bulundurmaları, eşit temsil sistemi gibi işçilerin lehine dönük işyeri merkezli demokrasinin ve sosyal katılımcılığın gelişiminin de öncüsü olmuştur. Böylece 1950'li yıllardan sonra endüstriyel demokrasi, işletmelerde "İşçi Konseyleri" ya da "İşyeri Konseyleri" adıyla işçi danışma

komitelerinin kurulmasıyla yeni bir ivme kazanmıştır. Sosyal barış oluşturma gayretlerinde etik değerlerin etkisini fark etmiş olan Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisini adalet, özgürlük ve iktisadi kalkınma ideallerini akılcı bir yaklaşımla birbirleriyle uyumlu hale getirmeyi amaçlayan "Irenik Formül" olarak tanımlamıştır (Müller-Armack, 1969: 131).

1950 yılında kaleme aldığı "Sosyal Irenik" ("Soziale Irenik") ile ilgili makalesiyle Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisini bütün dünya görüşlerinin üzerinde ve ötesinde ulusal ve uluslararası boyutuyla barışa katkı sağlayan bir açık sistem olarak takdim etmiştir. Ekonomik koordinatlara sahip olan bu evrensel sistemin geniş kitleler tarafından kabul görebilmesi için Müller-Armack, bilinçli bir şekilde özgürlük, adalet, güvenlik ve insan onuru gibi farklı dünya görüşlerinin ortak ideallerini bu sistemin içine entegre edebilmiştir. Dolayısıyla sosyal piyasa ekonomisi, ülkelerin birbirleriyle ekonomik ilişkiler içinde bulunmalarını sağlayan barışçı bir entegrasyon gücüne de sahip olmaktadır (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 153).

Ne var ki Müller-Armack'ın (1976e: 300) "(sosyal) piyasa ekonomisi, açık bir sistemdir" sözü, birçok eleştirmen tarafından doğru anlaşılmamıştır. Burada kasdedilen şey, piyasa ekonomisinin

her rejime veya ideolojiye açık olmasından ziyade kendi içinde değişen şartlara uyum gösterebilme yeteneğidir. Tarihsel süreçleri iyi analiz etmiş olan Müller-Armack, sosyo-ekonomik hayatın dinamiklerini göz önünde bulundurarak, ekonomik ve sosyo-politik hedeflerin aciliyeti arasındaki ilişkinin değişkenliğine işaret etmiştir. Dolayısıyla buna bağlı olarak hedefler arasındaki etkileşimler için, her zaman yeni bir optimum aranmalıdır. Bu anlamda sosyal piyasa ekonomisi, her zaman açık ve diğer hedeflerle uyumlu bir sistemdir.

Diğer taraftan piyasa ekonomisi temelindeki rekabetin bazı kesimlerin gelirlerini riske atabileceğini de dikkate alan Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisinin esnekliği (tedbirleri) sayesinde bu riskin giderilebileceğinin de altını çizmiştir.

Araçsal bir fonksiyona sahip olan piyasa ekonomisine politik müdahalelerde bulunarak, etik gerekçelerle sosyal adaletin sağlanabileceği görüşü, sosyal piyasa ekonomisinin pragmatik ve uygulanabilirlik yönünden "sonuç ağırlıklı" özelliğini göstermektedir. Bu özelliğin bir gereği olarak devlete daha kapsamlı bir sosyal politika oluşturma görevi yüklenilmesine bağlı olarak sosyal devlet olgusunun önemi ortaya çıkmaktadır (Aktan, 2019: 70-71).

Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi kavramında geçen "sosyal" kelimesini her zaman büyük "S" harfiyle yazmıştır. Bunka ki amaç, "Sosyal" sıfatının bütün toplumsal sorunların çözümüne "açık bir sistem" olduğunun gösterilmesi idi. Bir başka deyişle oluşturduğu sosyal piyasa konsepti, hiçbir zorluk çıkarmadan, örneğin doğal çevrenin korunması hedefini de içine alacak biçimde konseptine "ekolojik ve sosyal piyasa ekonomisi" denilmesinden bile memnuniyet duymuştur (Kruip, 2011: 18).

2. SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ KONSEPTİNİN ALMAN SOSYAL DEVLETİNİN OLUŞUMUNDAKİ ROLÜ

Müller-Armack (1956: 390), sosyal piyasa ekonomisini, ilkesel ve amaçsal bir yaklaşımla "piyasada özgürlük prensibini sosyal denge ile birleştirmek" şeklinde ifade etmek suretiyle Almanya'nın yeni ekonomi düzenini oluşturmak istemiştir. 2013-2017 yılları arasında Alman ekonomi ve enerji bakanı olan Sigmar Gabriel, Bakanlığın sosyal piyasa ekonomisi ile ilgili çıkartmış olduğu bir tanıtım kitabında bu ekonomi düzeninin başarılı bir şekilde oluşmuş olduğunu şu şekilde beyan etmektedir (BfWE, 2016: 2):

"Almanya, bir başarı modeline sahiptir: O da sosyal piyasa ekonomisidir. Bu tam olarak ne anlama geliyor? Bu, örneğin, hayatınızı

kendi ellerinize alıp özgürce bunu şekillendirebileceğiniz anlamına gelir. Sosyal piyasa ekonomisi, bunu, herkes için eşit fırsat hakkını garanti ederek mümkün kılmaktadır. Burada hayat yolunuzu belirleyen performansınız, ebeveynlerinizin kökenine veya gelirine bağlı olmaktan çok kendi başarı ve ilerlemeniz ile ilgilidir. Sosyal piyasa ekonomisi, ekonomide serbest ve adil rekabeti de sağlamaktadır. Ayrıca şirketlerin müşteri kazanmak için, yeniliklere, çeşitliliğe ve girişim coşkısına açık olmasını da temin etmektedir. Böylece daha çok işyeri, kalkınma ve refah meydana gelmektedir..."

Ekonomi Bakanı Gabriel, sosyal piyasa ekonomisinin tarihsel ve kültürel değerinin önemini ise şu cümlelerle açıklamaktadır: "Sosyal piyasa ekonomisi, Alman tarihinin en iyi geleneklerinden biridir. Ekonomimizin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki başarısının nedeni de aslında budur. Onun sayesinde, insanların büyük çoğunluğu için bir vaat gerçekleşmiş oldu: Gayret göster, o zaman sen de bir yerlere varacaksın! ... Ebeveynlerimizin bize öğrettiği şey bu ve Almanya'da yaşayan çoğumuz da bu hayat tecrübesini benimsedik... Ama (bununla yetinip) arkamıza yaslanamayız. Dijitalleşme ve dördüncü sanayi devriminin geçerli olduğu bu dönemlerde, sosyal piyasa ekonomisini daha da geliştirmek zorundayız. Daha çok ilerleme, öz-

gürlük ve adalet için."

2.1. Para Reformunun Gerçekleşmesi

Peki, bugün sosyo-ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiş olan sosyal piyasa ekonomisi modeli, bir iktisadi düzen olarak Alman sosyal devlet yapısının oluşumuna nasıl katkı sağlayabilmiştir? Müller-Armack ve Federal Almanya'nın ilk Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard, sosyal piyasa ekonomisinin temellerini atarken, piyasa ekonomisinin avantajlarını teşvik etmek ve dezavantajlarını belli kurullarla sınırlandırmak istemişlerdir. Bunun için ekonomide ordo-liberal ilkelerden sayılan rekabet, sözleşme özgürlüğü, serbest fiyatlar, özel mülkiyet ve ekonomik kararların sorumluluk çerçevesinde gelişmesine yönelik çareler aradılar.

II. Cihan Harbi sonrası Almanya'nın ekonomik durumu içler acıydı. Alman halkı açlığa mahkûm edilmişti. Geçinebilmek için, Alman vatandaşlarına devlet eliyle gıda kuponları dağıtılmaktaydı, ama bu hayatta kalabilmek için, hiç de yeterli gelmiyordu. Fiyatlar, merkezi olarak tespit ediliyordu, üretim işgalci güçlerin isteği üzerine devletin denetimi altındaydı. Hayatlarını idame ettirmek mecburiyetinde olan birçok Alman vatandaşı, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, istem dışı olarak karaborsada astronomik meblağlar ödemek ya

da takas etmek zorundaydı. Bu da enflasyona sebebiyet veriyordu.

Erhard, sefaletin ve karaborsacılığın ortadan kalkacağına inanarak, kesin bir kararlılıkla yeni para birimi olan Deutsche Mark'ın (DM) kullanılmasına yönelik hazırlıklar yaptı ve 20 Haziran 1948'de para reformu ile savaş sonrası ekonominin katı düzenlemelerine son verdi. Amerikan ve İngiliz işgalci güçler, para reformunun yapılacağından haberdar edilmemişti. Ama yine de yeni para birimi olan DM'ye de karşı çıkmamışlardı. ABD'de basılan DM'ler 5.000 sandık dolusu gemilerle Almanya'ya getirilmişti. Yeni para biriminin ekonominin yeniden canlanması için, Alman toplumuna güven vermesi arzu ediliyordu. O günden itibaren hemen hiçbir değeri olmayan Reichsmark (RM) yerine sadece DM uygulanmaya konulmadı, aynı zamanda sabit fiyat sistemi de kaldırılmış oldu. Para reformu ile birlikte her bir vatandaşa 40 DM dağıtıldı. Eski RM parasıyla yapılan tasarruflara gelince, burada her bir 100 RM için vatandaşlara 6.50 DM'lik bir ödemede bulunuldu. Kiralar ve ücretler ise bire bir olarak kabul edildi (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 157).

Yeni para birimi, ekonomi hayatının canlanmasına hemen katkıda bulundu. Tüccarlar, depolarda sakladıkları mallarını satışa sunmaya başladı ve tüketiciler birden istedikleri ürünlerini satın alabilme fırsatı bulabildi. Mağazalarda he-

men her çeşit ürünü artık bulmak mümkün oldu. Hatta öyle ki "Volkswagen" arabasını satın almak isteyenlere 5.300 DM karşılığında en geç 8 gün içinde teslim etme garantisi verilmiştir. Karaborsa işlemlerine son veren para reformu, piyasada talebin artmasına bağlı olarak ilk etapta enflasyona sebep oldu ancak çok geçmeden şirketlerin üretim artışına geçmekle birlikte 1950'li yıllardan sonra "Alman Ekonomi Mucizesi" olarak adlandırılan başarının ilk verileri görülmüştür (BfWE, 2016: 7-8; Starbatty, 1996: 3).

Mucizevi bir şekilde meydana gelen bu iktisadi başarıyı Erhard (1953: 132) şu şekilde açıklamıştır: "Bütünüyle bir kaos içinde bulunan hemen hiçbir ülkenin, böyle devasa bir görevin, Almanya'nın üzerine yüklendiği ve başardığı gibi, üstesinden gelemeyeceğine söylersem, bu bir kibir olarak kabul edilemeyeceğine ve edilmemesi gerektiğine inanıyorum."

2.2. Kartel Yasağının Kabul Edilmesi

Serbest rekabetin önünde en büyük engel karteldir. Sosyal piyasa ekonomisi ise rekabetten beslenmektedir. Yeni müşteriler kazanmak ve dolayısıyla pazarda ayakta kalabilmek için, rekabet etmek zorunda olan şirketlerin, bundan dolayı ürünlerini sürekli

olarak iyileştirmeleri ve gerektiğinde fiyatlarını düşürmeleri gerekmektedir. Serbest rekabet, böylece sürekli yenilikler sağlayarak, ürün ve hizmetleri daha çekici veya daha ucuz hale getirmektedir. Şirketler için diğer şirketlerle rekabet halinde bulunmak ise risk ve maliyet demektir. Bu nedenle şirketler, yüksek fiyatlar ve kârlar elde etmek için, mümkün olduğunca piyasaya hâkim olmaya çalışırlar. Bunun için piyasalarda özellikle bazı açgözlü şirketlerin haksız hileler kullanmak suretiyle istenmeyen güçlü rakiplerini ortadan kaldırmak istedikleri de sık sık görülmektedir. İşte tam da burada ordo-liberal kurallara bağlı olan bir devletin yapısal denetimi gerekli olmaktadır (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 158-159).

Erhard, kartel oluşumlarını engellemek amacıyla 01.01.1958 tarihinde kartelleri yasaklayan Rekabet Kısıtlamalarına Karşı Yasasının (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen /GWB) kısacası "Kartel Yasası"nın (Kartellgesetz) yürürlüğe girmesini sağlamıştır.³ Bu yasaya bağlı olarak Federal Kartel Ofisi (Bundeskartellamt) ismi altında Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı bir kurum oluşturulmuştur. Federal Kartel Ofisi'nin başlıca görevi, rekabeti korumak adına kartel yasağını uygulamak, bildirim zorunlu olan

³ <https://www.gesetze-im-internet.de/gwb/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

kartelleri onaylamak, şirket birleşmelerinin takibini ve denetimini yapmaktır. Şirketler, rekabet kurallarını ihlal etmeleri halinde para cezaları gibi değişik yaptırımlara maruz kalabilmektedir.⁴

Federal hükümet, 03.07.2004 tarihinde "Haksız Rekabete Karşı Yasa" (Gesetz gegen unlauteren Wettbewerb/UWG) isminde âdil rekabeti sağlama amacıyla başka bir yasa daha çıkartmıştır. Buna göre şirketler, reklamlarında örneğin rakipleri ve ürünleri hakkında yalan ve asılsız haber yapamazlar. Ayrıca hiçbir şirket, bir rakibin markalı ürünlerini taklit etme hakkına sahip değildir.⁵

Sosyal piyasa ekonomisini benimsemiş bir devlet, kanunlar ve altyapı gibi sadece gerekli çerçeve koşullarını oluşturmakla yetinmekte ve olabildiğince piyasadan elini çekmektedir. Bu nedenle devlet müdahaleleri, genellikle yürürlükteki (kartel ile ilgili) yasaların uygulanması ve icrası ile sınırlıdır. Kısacası sosyal devlet, bir taraftan sadece istisnai durumlarda serbest rekabeti ve adaleti bozacak durumlarda müdahale etmekte, diğer taraftan da serbest rekabeti canlandırmaya yönelik teşvik edici sosyal politikalar uygulamaktadır.

2.3. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Anayasal İlkeler Arasında Yer Alması

Sosyal piyasa ekonomisi, bir iktisadi düzen olarak 23.05.1949 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nda (Grundgesetz) kavram olarak yer almamaktadır. Ancak Alman Anayasası'nda bu ekonomi düzeninin ilkelerini yansıtan birçok hukuksal unsur bulunmaktadır.

Bunların başında "Yaşama Hakkı, Kişiliğin Korunması, Kişi Özgürlüğü" başlığını taşıyan 2. maddenin 1. fıkrası gelmektedir. M. 2/1: "Herkes başkalarının haklarını ihlal etmemek, Anayasal düzene veya ahlak kurallarına aykırı düşmemek şartıyla, kişiliğini serbestçe geliştirme hakkına sahiptir."

"Birleşme Özgürlüğü; Toplu İş Sözleşmesi" başlığını taşıyan 9. maddenin 3. fıkrası da bu bağlamda anılması gerekmektedir: M. 9/3: "Çalışma şartlarını ve iktisadi şartları korumak ve geliştirmek için, sendika kurma hakkı herkes ve bütün meslekler için güvence altındadır. Bu hakkı sınırlamayı veya ona engel olmayı amaç eden anlaşmalar batıldır ve bunlara yönelik önlem ve işlemler hukuka aykırıdır..."

"Meslek Özgürlüğü" ile ilgili te-

⁴ <https://www.ibau.de/akademie/glossar/gwb/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

⁵ https://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/BJNR141400004.html, (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

mel ilkeler içeren 12. madde de serbest rekabetin temellerini yansıtmaktadır: M.12/1: "Bütün Almanlar, mesleklerini, iş ve eğitim yerlerini serbestçe seçmek hakkına sahiptir. Mesleğin icrası, yasayla veya bir yasaya dayanarak düzenlenebilir." M. 12/2: "Hiç kimse, öteden beri genel ve herkes için eşit olan bir kamu hizmet yükümlülüğünün çerçevesi dışında bir iş yapmaya zorlanamaz." M.12/3: "Zorla çalıştırma ancak mahkemece verilmiş özgürlüğü kısıtlayıcı bir ceza dolaşısıyla olanaklıdır."

14. madde ise "Mülkiyet, Miras Hakkı ve Kamulaştırma" gibi hükümleri içermektedir: 14/1: Mülkiyet ve miras hakları güvence altındadır. Bu hakların kapsam ve sınırları yasalarla belirlenir. 14/2: "Mülkiyet, yükümlülük doğurur. Mülkiyet hakkının kullanımı aynı zamanda toplumun yararına hizmet etmelidir." 14/3: Kamulaştırma, ancak toplumun yararı için olanaklıdır. Kamulaştırma yalnız tazminatın biçim ve ölçüsünü düzenleyen bir yasayla veya bir yasaya dayanarak yapılabilir. Tazminat, toplumun ve ilgililerin yararları adaletli bir biçimde denkleştirilerek belirlenir. Tazminatın miktarı üzerinde anlaşmazlık halinde, adli yargıya kanun yolları açıktır."

Madde 15'in hükümlerinde, "Toplumsallaştırma" şartları şu şekilde belirlenmektedir: M. 15/1: "Toprak ve arazi, doğal kaynaklar

ve üretim araçları, toplumsallaştırma amacıyla, tazminatın biçim ve ölçüsünü belirleyen bir yasayla, kolektif mülkiyet veya kamu ekonomisinin diğer şekillerine dönüştürülebilir. Tazminat konusunda 14. maddenin 3. fıkrasının 3. ve 4. cümleleri kıyasen uygulanır."

"Devletin Ana İlkeleri; Direnme Hakkı" başlığını teşkil eden 20. maddede ise Almanya'nın devlet şekli belirtilmektedir. Buna göre, "Federal Almanya Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir Federal Devlettir." (20/1). "Egemenlik tümüyle halkındır. Halk, egemenliğini, seçimler ve oylamalar aracılığıyla ve yasama, yürütme ve yargı yetkileriyle donanmış özel organlar eliyle kullanır." (20/2) "Bu Anayasa düzenini ortadan kaldırmak isteyen herkese karşı, başka bir çözümün bulunmaması halinde, bütün Almanlar direniş hakkına sahiptir." (20/4).

"Eyalet Anayasalarının Federal Anayasaya Uygunluğu; Yerel İdarenin Esasları" başlığını taşıyan 28. maddede ise merkezi Federal Almanya'nın demokratik ve sosyal hukuk devletinin ilkelerine atıfta bulunularak, Eyaletler için şöyle bir madde daha eklenmiştir. Buna göre "Eyaletlerdeki anayasal düzen, bu Anayasada belirlenen cumhuriyetçi, demokratik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine uygun olmak zorundadır..." (28/1).

Anayasada sosyal piyasa eko-

nomisini ve ilkelerini koruma altına alan bütün hak ve yetkiler, yasalarla ayrıca belirlenmiştir. Bu doğrultuda sosyal piyasa ekonomisinde yer alan bu haklar, başkalarının haklarının ihlal edilebileceği durumlar için, yasal düzenlemelerle sınırlandırılmaktadır. Bu yasaların başında kartel kanununun dışında ticaret yönetmeliği, el sanatları yönetmeliği, dükkân kapatma yasası, gençlerin istihdamı koruma yasası, işten çıkarmaya karşı korunma (iş güvenliği) yasası, ileri derecede engelliler yasası, federal tatil yasası, toplu pazarlık yasası ve mesleki eğitim yasası gelmektedir (Seyyar ve Köleoğlu, 2021: 161).

2.4. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Avrupa Birliği'nin Ülkeleri Arasında Yer Alması

Avrupa Birliği (AB), 2004'de 448 maddeden oluşan "Avrupa için Anayasa Sözleşesi" (AB Anayasası) hazırlamıştır. AB Anayasası, "tam istihdamı, sosyal gelişmeyi ve yüksek derecede çevresel korumayı hedefleyen yüksek derecede rekabet edebilir bir sosyal piyasa ekonomisini amaçlamaktadır. Sözleşmenin Başlık I, Ortak Hükümler, Birliğin Hedefleri Bölümünün 3. maddesinin 3. fıkrası, T.C. Hükümeti tarafından resmi olarak aynen şu şekilde tercüme edilmiştir:

"Birlik, dengeli ekonomik büyümeye ve fiyat istikrarına, tam is-

tihdamı ve sosyal gelişmeyi hedefleyen rekabet edebilirliği yüksek bir sosyal pazar (piyasa) ekonomisine ve çevre kalitesinin yüksek düzeyde korunmasına ve iyileştirilmesine dayalı olarak, Avrupa'nın sürdürülebilir kalkınması için çalışır" (29.10.2004 tarihli Avrupa için Anayasa Antlaşması, m. 3/3).

AB Anayasası, henüz yürürlüğe girmemiş olsa da, hemen bütün AB üye ülkelerinin prensip olarak sosyal piyasa ekonomisini, yüksek bir rekabet edebilirlik şartına bağlamaları, Müller-Armack'ın talepleri ile tamamen uyduğu bir göstergesidir. Rekabet edebilirliğin ileri bir düzeyde olmasını talep etmek, aynı zamanda ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, tam istihdam ve sosyal gelişme gibi sosyal politika hedefleri ile uyumludur.

Müller-Armack, 1971'de yayınladığı "Avrupa Yolunda" başlığını taşıyan anılarında oluşumunda kendisinin de önemli katkılarda bulunduğunu hatırlatarak, 25 Mart 1957'de Roma'da kabul edilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) Antlaşmalarını bir gurur tablosu olarak ortaya koymaktadır (1971:4) Hakikaten bu iki Antlaşma, "Sosyal Avrupa"ya giden yolda önemli bir başlangıç olmuştur.

1957'de AET'yi kuran Antlaşma, üye ülkelere, iktisadi bütünleşmeden fayda sağlayacakları güvenini veren ticaret ve yatırı-

rıma yönelik temel kuralların çerçevesini sağlamıştır. Anlaşma, asıl olarak mesleki sağlık ve güvenlikten başlamak üzere birçok sosyal unsur da içermektedir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu; Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Hakları Sözleşmesi) "Sosyal Avrupa"nın gelişimini hızlandırmıştır. Bütün bu sözleşmeler, Avrupa sosyal hukuk çerçevesini de oluşturmuştur. Bu anlamda Avrupa ülkelerinin sosyo-ekonomik bütünleşmelerine yönelik verilen mücadelede Müller-Armack'ın akademik ve diplomatik çabaları da unutulmamalıdır.

SONUÇ

Bugün iktisadi krizlerin meydana getirdiği sosyal sorunların çözümü çoğu zaman sosyal devlet, sosyal politika ve sosyal adalet gibi kavramların dünyasında aranıyorsa, burada Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi ile ilgili ilkesel görüşlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi, ordoliberalizmin rekabet düzenine ait iktisadi ilkelerini benimseyerek, klâsik Liberalizme ve Sosyalizme alternatif olarak ortaya çıkmış bir üçüncü yoldur. Sosyal piyasa ekonomisi, İrenik ahlâk ve sosyallik bağlamında sosyal adalete dayanan birçok insani değere sahiptir. Müller-Armack'ın saptama-

malarına göre başta rekabet kuralları olmak üzere bu değerlerin ihlal edilmesi halinde sosyal devletin müdahalesi kaçınılmaz olmalıdır. Dolayısıyla Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi konseptinde devlete daha geniş bir sosyal politika alanı verilmektedir.

Sosyal piyasa ekonomisi konsepti, piyasaların daha iyi işlemlerini sağlayan güçlü devlet kurumlarının oluşmasına yardımcı olmuştur. Bu kurumlar sayesinde örneğin âdil rekabet, özel mülkiyet ve serbest sözleşme hakkı korunmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi, serbest girişimciliği her ne kadar teşvik ediyorsa da piyasa aktörlerinin belirli sosyal ve etik kurallara uymaları da istenmektedir. Çünkü bu kurallara uymamak demek; tüketicilerin, üreticilerin ve(ya) rakiplerin kısıcası bütün toplum üyelerinin temel insan haklarına saygı göstermemek ve piyasa ekonomisinin işlevselliğine ve sürdürülebilirliğine değişik derecelerde zarar vermek anlamına gelmektedir.

Bunun için sosyal piyasa ekonomisinde kuralların çiğnendiği yerde yaptırım gücü olan kurumlar devreye girmektedir. Sosyal piyasa ekonomisinin devlet-piyasa ilişkisini kısaca şu sözle özetlemek mümkündür: "Mümkün oldukça çok piyasa, gerekli olduğu kadar da çok devlet." Bu anlayış doğrultusunda burada devletin gereğinden fazla güç sahibi olması riskine

karşı piyasada yer alan bütün aktörlerin özgürlüğü korunmaktadır. Ama aynı zamanda iktisadi güç odaklarının kuralları çiğneme veya kartelleşme ihtimallerine karşı da sosyal devletin müdahale araçları söz konusu olmaktadır.

Sosyal piyasa ekonomisi, iktisat, ahlak, dayanışma ve adalet gibi toplumsal değerleri bir arada tutmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisinde etkin iktisadi faaliyetler ile âdil dağılıma yönelik sosyal politikaların birbirinden ayrılması mümkün değildir. Çünkü sosyal adalet, hem toplumsal barışa, hem de ekonominin etkinliğine katkı sağlamaktadır. Toplum olarak iktisadi etkinliğe ve kalkınmaya ne kadar çok ihtiyacımız varsa o kadar da çok sosyal dayanışma içinde bütünleşmeye ihtiyacımız var.

Sosyal piyasa ekonomisi konseptinin oluşturulmasına yönelik ilk hamleler, 1948 yılında yapılan para reformu ile başlamış ve İn-

giliz-Amerikan işgal bölgesinin o zamanki ekonomiden sorumlu Ludwig Erhard tarafından fiyat ve miktar düzenlemelerinin ortadan kaldırılmasıyla devam etmiştir. Bu oluşum süreci zarfında makul bir sentez olarak benimsenen sosyal piyasa ekonomisi, sadece Almanya için değil AB için de geçerli bir sosyo-ekonomik düzen olmuştur. Sosyal piyasa ekonomisi, bugün Avrupa'nın başarı reçetesi olarak takdim edilmektedir. Sosyal piyasa ekonomisi kavramının AB-Antlaşmalarında resmen yer almasından sonra rekabet edebilirlik ile sosyal ilerleme arasındaki dengenin korunmasına yönelik yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Almanya'nın dışında AB ülkelerinde de sosyal piyasa ekonomisi modelinin uygulanmasında şüphesiz Müller-Armack'ın akademik çalışmalarının yanında diplomatik girişimlerinin de etkisi büyük olmuştur.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2019), "Freiburg Okulu'nun Öğretisi: Ekonomik Düzen Teorisi, Ekonomik Anayasa Hukuku ve Sosyal Piyasa Ekonomisi", Freiburg Hukuk ve İktisat Okulu, (Ed. Dr. C. C. Aktan ve Dr. H. Derya), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Aktan C. C. (t.y.), <http://www.canaktan.org/felsefe-sosyo/ordo-liberalizm/sosyal-piyasa.htm>, (Erişim Tarihi: 20.06.2021).

Avrupa İçin Anayasa Antlaşması (Avrupa Birliği Anayasası), (2004, 29 Ekim), AB Resmi Gazete, (2004, 16 Aralık), (Sıra. C Nr. 310).

Becker, H. P. (1965), Die soziale Frage im Neoliberalismus: Analyse und Kritik, (Sammlung Politeia XX). Heidelberg, Löwen.

BfWE (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie) (2016), Zeitbild, Soziale Marktwirtschaft, Jahrgang 57, 3. Auflage, Berlin: vier C Print Druck.

Die Europäische Verfassung, <https://www.europarl.europa.eu/Europe2004/textes/2005-01-10-brochure-constitution-de-v02.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

Erhard, L. (1953), Die Deutsche Wirtschaftspolitik im Blickfeld Europäischer Politik, in: Albert Hunold (Hrsg.), Wirtschaft ohne Wunder, 128-157, Erlench-Zürich.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, (1949, 23 Mayıs).

Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen zur Gesamtausgabe der Norm im Format, <https://www.gesetze-im-internet.de/gwb/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

Gutmann, G. (1982), Diskussionsbeitrag, in: Soziale Marktwirtschaft im vierten Jahrzehnt ihrer Bewährung, Symposium VIII, Stuttgart/New York, Hrsg. von der Ludwig-Erhard-Stiftung.

Haksız Rekabete Karşı Yasa (Gesetz gegen unlauteren Wettbewerb/ UWG), (2004, 03 Temmuz), https://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/BJNR141400004.html, (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

Kruip, G. (2011), "Sosyal Piyasa Ekonomisinin Ana Hatları ve Bunların Hıristiyan Sosyal Ahlakıyla Bağlantısı", in: Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı, 23-24 Eylül 2010, Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını.

Müller-Armack, A. (1947), Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft, 19-170, 1. Auflage, Hamburg.

Müller-Armack, A. (1950), Soziale Irenik, Wiederabdruck in: Religion und Wirtschaft: Geistesgeschichtliche Hintergründe unserer europäischen Lebensform, (3. Auflage, 1981), 560-578, Bern/Stuttgart.

Müller-Armack, A. (1956), Soziale Marktwirtschaft, in: Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, Band 9, 390-392, Stuttgart-Tübingen-Göttingen: Gustav Fischer/Mohr-Siebeck/Vandenhoeck & Ruprecht Verlag.

Müller-Armack, A. (1966), Soziale Marktwirtschaft, in: Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik, Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europäischen Integration (1956), 243-249, Freiburg im Breisgau: Verlag Rombach.

Müller-Armack, A. (1967), "Die konjunkturelle Lage, das Stabilisierungsgesetz und die nächsten Wirtschaftspolitischen Aufgaben", Wirtschaftspolitische Chronik, (1), 13-21.

Müller-Armack, A. (1969), Der Moralist und der Ökonom: Zur Frage der Humanisierung der Wirtschaft, in: Ders., Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte, (2. erweiterte Auflage, 1981), 123-141, Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Müller-Armack, A. (1971), Auf dem Weg nach Europa: Erinnerung und Ausblicke. Tübingen: Rainer Wunderlich, Stuttgart: C. E. Poeschel.

Müller-Armack, A. (1976a) „Die Soziale Marktwirtschaft nach einem Jahrzehnt ihrer Erprobung (1960a)“, in: Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte, 251-265, Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Müller-Armack, A. (1976b), Das gesellschaftspolitische Leitbild der Sozialen Marktwirtschaft (1962)“, in: Ders., 293-315.

Müller-Armack, A. (1976c), "Die Wirtschaftsordnungen sozial gesehen (1947/1948)", in: Ders., 171-199.

Müller-Armack, A. (1976d): „Die zweite Phase der Sozialen Marktwirtschaft: Ihre Ergänzung durch das Leitbild einer neuen Gesellschaftspolitik (1960b)“, in: Ders., 267-291.

Müller-Armack, A. (1976e), Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik: Studien und Konzepte zur sozialen Marktwirtschaft und zur europäischen Integration, (3. Auflage 1981), Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Müller-Armack, A. (1981a), Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft: Frühschriften und weiterführende Konzepte, 2. Auflage, Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Müller-Armack, A. (1981b), Religion und Wirtschaft, 3. Auflage, Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Müller-Armack, A. (1981c), Der humane Gehalt der Sozialen Marktwirtschaft, in: Ders., Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte, 167-175, Bern/Stuttgart: Haupt Verlag.

Rekabet Kısıtlamalarına Karşı Yasa/Kartel Yasası (Gesetz gegen un-

lauteren Wettbewerb/Kartellgesetz, GWB), (1958, 01 Ocak), <https://www.ibau.de/akademie/glossar/gwb/>, <https://www.gesetze-im-internet.de/gwb/> (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

Rothschild, K. (1989), Zur Leistungsfähigkeit eines wirtschaftspolitischen Slogans, in: Währungsreform und Soziale Marktwirtschaft: Erfahrungen und Perspektiven nach 40 Jahren, (Hrsg. von Wolfram Fischer), Schriften des Vereins für Socialpolitik,

Schlecht, O. (1991), Die Soziale Marktwirtschaft ist der dritte Weg: Ein Modell macht Karriere, in: Das deutsche Modell: Freiheitlicher Rechtsstaat und Soziale Marktwirtschaft, München, Hrsg. von F. U. Fack, F. K. Fromme und G. Nonnenmacher, 207-215.

Seyyar, A., Köleoğlu Y. (2021), Alfred Müller-Armack (1901-1978): Sosyal Piyasa Ekonomisinin Fikir Babası, in: Modern Sosyal Devlete Giden Yolda Alman Sosyal Politika Teorisyenleri (Ed. Ali Seyyar), 133-164, Ankara: Gece Kitaplığı.

Starbatty, J. (1996), Soziale Marktwirtschaft als Forschungsgegenstand: Ein Literaturbericht, Tübinger Diskussionsbeiträge, No. 79, Eberhard Karls Universität Tübingen, Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät, Tübingen.